

ادبیات کودک و نوجوان صربستان؛ گذشته و حال

وویا ماریا وونیچ

شقایق قندهاری

Book bird- 2004

به تصویر می‌کشیدند، جنگ جهانی دوم را در ذهن داشتند و تلاش می‌کردند آثاری تعلیم و تربیتی خلق کنند که اثر این تعلیم و تربیت، همواره در آن آشکار باشد.

ماکسیموویچ (Maksimovic)، دیکلیچ (Diklic) و کوپیچ (Copic) تصویری آرمان‌گرایانه از جهان را در آثار خود به تصویر می‌کشیدند. آن‌ها و برخی از نویسندگان هم دوره با آن‌ها که به نسل نویسندگان پس از جنگ جهانی دوم تعلق داشتند، درخصوص وضعیت کنونی کشور هم می‌نوشتند و در برخی از آثار خود، به موضوع بازسازی میهن خود پس از جنگ می‌پرداختند. این نویسندگان به منظور ارتقا و بالا بردن ملاک‌های اخلاقی مخاطبان نوجوان و القای نگرشی مثبت نسبت به زندگی، اغلب با آرمان‌های مکتب سوسیالیسم (Socialism) یا همان جامعه‌گرایی سروکار داشتند. تعداد قابل توجهی از نویسندگان، برای تحلیل و ستایش موفقیت جنگ چریکی در مقابل نازی‌ها، به خلق افسانه و رمان می‌پرداختند و در آثارشان، تصویری ایده‌آل از جنگ و جنبش چریکی پدید می‌آوردند.

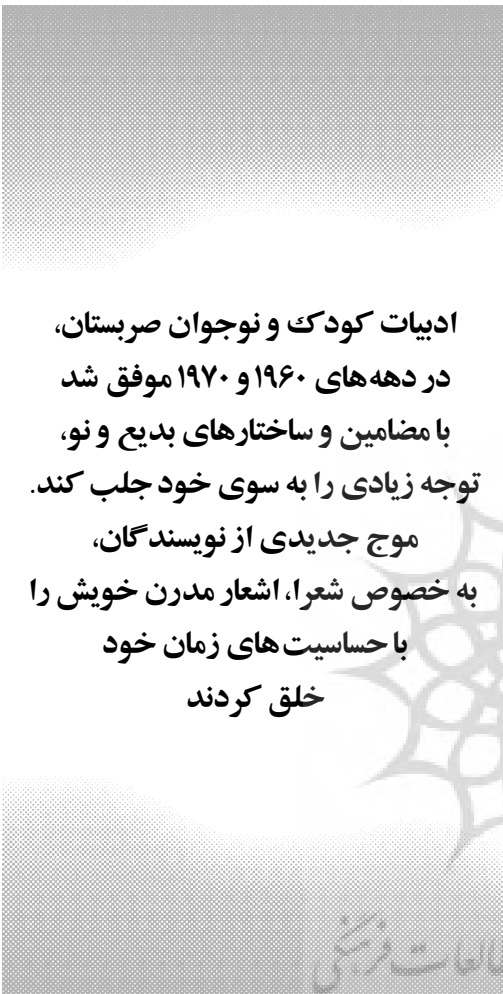
کمی جلوتر سعی خواهیم کرد تا به صورت عینی، انگیزه‌های نویسندگان و آخرین گرایش‌های ادبیات کودک و نوجوان صربستان را ترسیم کنیم. البته در این مقاله بسیار کوتاه، تشریح دقیق جزئیات مربوط به پیچیدگی شرایط و روندهای طی شده،

کوپیچ» (Branko Copic)، «آرسن دیکلیچ» (Arsen Diklic)، «میرا آلكوویچ» (Mira Aleckovic) و... اشاره کرد. آثار این اشخاص، با نوعی پختگی و قوام همراه بود و این دوره از رونق ادبیات کودک و نوجوان، تا آخر دهه ۱۹۸۰ ادامه پیدا کرد. پس از آن، نوبت به نویسندگان مطرح و بلند همتی رسید که برخی از آنها عبارت‌اند از: ولادیمیر راستوژسن (Vladimir Stojisen)، «ولادیمیر استوژیک اوویچ» (Vladimir Stojikjovic)، «میریانا استفان اوویچ» (Mirjona Stefanovic)، «زوران استانوویچ» (Zoran Stanojevic)، «ولادیمیر آندریچ» (Vladimir Andric) و «زوران پوپوویچ» (Zoran popovic).

مشخصه اصلی ادبیات سنتی صربستان در حوزه کودک و نوجوان، آموزش و تعلیم بود و ملاحظات ادبی و زیبایی‌شناسی، چندان مورد نظر و توجه آن نبود. بدین معنی که در ادبیات سنتی، نسبت به زندگی، کودکان و دنیای کودکی رویکردی اخلاقی وجود داشت. نویسندگان به اصطلاح سنتی و نیز نویسندگانی که خاستگاه و تمایلی واقع‌گرایانه (رئال) داشتند، آثار نظم و نثر خود را با درون مایه‌ای روستایی خلق می‌کردند و دنیای کودک را با توجه به وضعیت دوران کودکی خویش و مسائل مرتبط به آن پدید می‌آوردند. این دسته از نویسندگان، گذشته را زنده می‌ساختند، دوران کودکی خویش را

ادبیات کودک و نوجوان کشور صربستان، دوران رشد و شکوفایی خود را در زمان یوگسلاوی سابق آغاز کرد و هم اینک نیز این مرحله را طی می‌کند. شکل‌گیری و رشد ادبیات کودک و نوجوان صربستان را می‌توان به چندین دوره مختلف تقسیم‌بندی کرد. ما آغاز ادبیات کودک و نوجوان این کشور را با نام شاعر و سردبیر مجله «نون» (Neven)، «یووان یووانوویچ یک ازماج» (Jovan Jovanovic Zmaj) (۱۸۳۳-۱۹۰۴) می‌شناسیم و سرآغاز دوره دوم آن را با اسم «الکساندر ووکو» (۱۸۸۷-۱۹۸۵) (Alexandar Vuco)، شاعر و داستان‌نویس مشخص می‌کنیم. ووکو کسی بود که تا حدی در وضعیت ادبیات کودک و نوجوان صربستان، اصلاحات و تغییرات عمده‌ای ایجاد کرد. سومین دوره توسط نسلی از نویسندگان پس از جنگ جهانی دوم به وجود آمد و در میان آن‌ها کسانی نظیر «گریگور ویتز» (Vitez) (Grigor Radovic)، «دوسان رادوویچ» (Dusan Lukic)، «دراگان لویکیچ» (Dragan Antic)، «میروسلاو آنتیچ» (Miroslav Danojlic)، «میلووان دانوژلیچ» (Milovan)، «ال یوبیوویچ آرسو موویچ» (Ljubivoje Rumovic) شاخص هستند. در بین کسانی که در نوشتن پیرو سبک و سیاق ازماج بودند، می‌توان به «دسانکا ماکسیموویچ» (Desanka Maksimovic)، «برانکو

نویسندگان به اصطلاح سنتی و نیز نویسندگانی که خاستگاه و تمایلی واقع‌گرایانه (رئال) داشتند، آثار نظم و نثر خود را با درون‌مایه‌ای روستایی خلق می‌کردند و دنیای کودک را با توجه به وضعیت دوران کودکی خویش و مسائل مرتبط به آن پدید می‌آوردند

ادبیات کودک و نوجوان صربستان، در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ موفق شد با مضامین و ساختارهای بدیع و نو، توجه زیادی را به سوی خود جلب کند. موج جدیدی از نویسندگان، به خصوص شعرا، اشعار مدرن خویش را با حساسیت‌های زمان خود خلق کردند

چهره شاخص این‌گونه شعر بود. آن چه نویسندگان دو دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ را به خود جلب کرد، نیروی بسیار خلاق این‌گونه شعر و داستان از یک طرف و آثار نامانوس و غریب از سوی دیگر بود که هر دو طیف هم به نوعی در آداب و سنت‌های صربستان ریشه داشت. در همین ایام، تعدادی از نویسندگان سنتی حس کردند که مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. آن‌ها قادر نبودند با نویسندگان نسل جوان که پایبند نظریه بازی و سرگرمی بودند، زبان مشترکی پیدا کنند که حاصل این امر، جدایی آرا و عقاید این دو گروه بود. با مطالعه تاریخچه تکامل و شکل‌گیری ادبیات کودک و نوجوان صربستان، به راحتی می‌توان گرایش‌های معاصر آن را تشریح کرد. یکی از موضوعات مورد بحث میان گرایش‌های سنتی و مدرن، به آخرین تغییر و تحولات ادبیات کودک و نوجوان این کشور برمی‌گردد؛ این که توجه دقیق به زندگی و دوره کودکی، از هرچیز دیگری مهم‌تر است و در درجه اول اهمیت قرار دارد.

از سوی دیگر، نویسندگان عصر حاضر، به موضوعاتی مثل گذشته تاریخی کشور صربستان و عظمت سابق این ملت توجه دارند که تئودور روسیس (Tiodor Rosic)، «اس وتلانا، ولمار - یانکوویچ» (Svetlana Velmar-Jankovic) «دراگان لاکیس ویچ» (Dragan Lakicevic) و «اسلو بودان استانیسیچ» (Stanisic Slobodan) از جمله آنها هستند. هم‌چنین آن‌ها داستان‌هایی با درون‌مایه‌های ماندگار دوران کودکی، زندگی خانوادگی، دنیای گیاهان و حیوانات، مسائل شهری و روستایی و موضوعاتی هم‌چون اولین تجربه از عشق در دوران نوجوانی می‌نویسند. فقط در موارد بسیار نادر، بعضی از این نویسندگان موضوع داستان‌های علمی - تخیلی را برای کار برمی‌گزینند که با کمال تعجب می‌توان دید که این‌گونه ادبی، در بین نویسندگان سنتی و نیز نویسندگان مدرن، طرفداران زیادی ندارد. درون

کاری غیرممکن است و نمی‌توان کتاب‌ها و مؤلفان ادبیات معاصر کودک و نوجوان را با برخی از «معیارهای کلی» و «ضوابط کیفی»، مورد ارزیابی و سنجش قرار داد.

ادبیات کودک و نوجوان صربستان، در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ موفق شد با مضامین و ساختارهای بدیع و نو، توجه زیادی را به سوی خود جلب کند. موج جدیدی از نویسندگان، به خصوص شعرا، اشعار مدرن خویش را با حساسیت‌های زمان خود خلق کردند. چهره‌های شاخص این روند رادوویک، ویتز، لوکیس، آنتیس، دانوژلیس و آرسو موویس بودند. این افراد رویکرد شاعرانه و شخصی خود را با شعر افراد مطرحی مثل «لوویس کارول» (Lewis Carroll)، «ای ای میلن» (A.A. Milne)، ساموئیل مارشاک (Samouil Marshak)، کارل چاپک (Karel Capek) و کُرنی چایکووسکی (Kornei Chukovsky) تلفیق کردند. برای نویسندگان آثار داستانی، کسانی مثل آنتوان چخوف (Anton Chekhov)، ماکسیم گورکی (Maxim Gorky)، آنگوئل کارالیچف (Anguel Karaliychev)، جک لندن (Jack London)، اریک کاستر (Erich Kstner)، مارک تواین (Mark Twain)، مورا فرنک (Mora Ferenc) و... الگو بودند. تأثیر این چهره‌های شاخص ادبی را می‌توان در کارهای کوویس، تونه سلیسکار (Tone Seliskar) و دی جوردی رادیسیچ (Djordje Radisic) مشاهده کرد.

در همین زمان، بسیاری از آثار مربوط به دوران انگلیسی باستان (Anglo-Saxon) ترجمه شد و خیلی از نویسندگان نسل جوان را تحت تأثیر قرار داد که «میریانا استقانوویچ»، «استانو یوویک»، «استوید کوویچ» و «ولادیمیر آندریچ» از جمله آنها هستند. نظریه‌های راجر کالیوت (Roger Caillot) درباره بازی و سرگرمی، به عنوان امکانی‌رهای بخش و نیز «یوهان هوبزینگ» (Johan Huizing) درخصوص اسباب بازی‌های صنعتی، علاوه بر آثار شعرا و نویسندگان داستان، در مقاله‌های انتقادی هم به چشم می‌خورد. نظریه‌های مربوط به بازی و سرگرمی، به عنوان نیروی محرک و «بازی فقط برای بازی»، به صورتی جدی در گونه‌ای از شعر به اسم «اشعار ساده» - نه شعر کودکان - منعکس می‌شد و «میلووان دانوژلیچ» (Milovan Danojlic) و

مایه‌های نو و مضامین بکری که به برخی از آن‌ها هم اشاره شد، در آثار «دبوریکارچ» (Deborica Eric)، «دراگومیر دی جورد ژویچ» (Dragomir Djordjevic)، «پرو زوباک» (Zuboc Pero)، «ولادیمیر آندریچ» (Vladimir Andric)، «میلان گازیبا» (Milan Guzina)، «ندلکو پورپادیچ» (Nedeljko Popadic)، «زوریکادی جوکلوویس بلین» (Djukanavoic.Bajin)، «میلارود گروف» (Milorad Gerov)، «میتار میتروویچ» (Mitar Mitrovic) و «دراگومیر کولافیچ» (Dragomir Culafic)، به طور مشخص نمایان است.

اگرچه رمان سابقه تاریخی دیرینه‌ای در این کشور ندارد، اما هم‌اکنون در بین آثار ادبی کودک و نوجوان، تولید این‌گونه ادبی، بسیار متداول و پرطرفدار است. اولین رمان‌ها در طول دهه ۱۹۳۰،

ادبیات کودک و نوجوان کشور صربستان، خارج از چارچوب یوگسلاوی سابق، رشد کرد و امروزه مسیر تکامل را طی می‌کند. در این روند، هیچ‌گونه رکودی دیده نشده است

بازنویسی کرده‌اند که «الکساندر پوپویچ» (Aleksandar Popovic)، «دوسان ایلچ» (Dusan Ilic)، «میلووآن ویتزوویچ» (Milovan Vitezovic) و «زوران استانیوویچ» (Zoran Stanojevic) تنها برخی از آن‌ها هستند.

خلاصه این که ادبیات کودک و نوجوان کشور صربستان، خارج از چارچوب یوگسلاوی سابق، رشد کرد و امروزه مسیر تکامل را طی می‌کند. در این روند، هیچ‌گونه رکودی دیده نشده است. برعکس، تغییر مثبتی مشهود است؛ نام نویسندگان جدید و کتاب‌های جدید، روز به روز بیشتر به چشم می‌خورد، فعالیت نشر سرعت یافته و در مجموع، تعداد عناوین منتشر شده هم چنان در حال افزایش است.

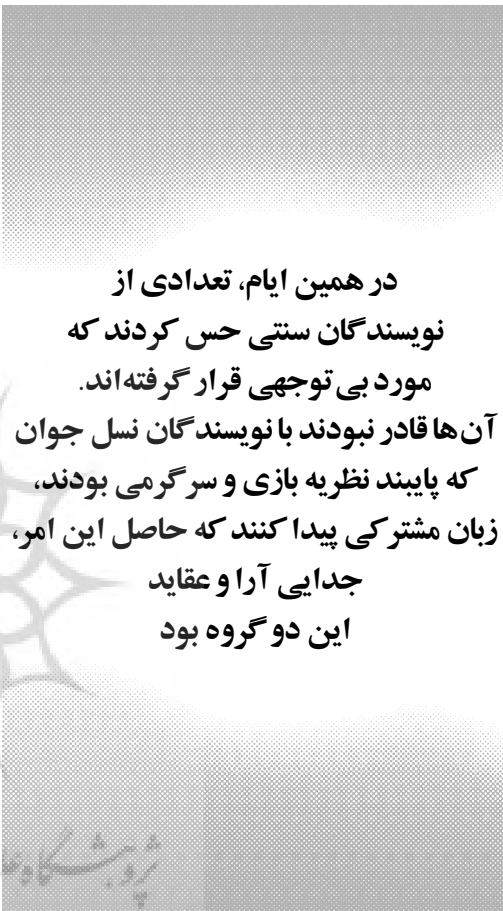
اما نقد ادبیات کودک و نوجوان، هم اینک در مقایسه با دهه‌های ۱۹۹۰-۱۹۷۰، چندان قابل توجه و جدی نیست. کتاب‌های حوزه نقد ادبیات کودک و نوجوان صربستان و آثار کاملاً نظری و علمی این حوزه، از لحاظ تعداد کاهش یافته است و هیچ منتقد ادبی، آثار و کتاب‌ها را برای نشریات نقد و بررسی نمی‌کند و تعداد مقالاتی که در ماهنامه‌ها چاپ می‌شود، بسیار اندک است. حتی با این که در چند دهه قبل، نویسنده‌ای را به طور مشخص مورد نقد و بررسی قرار می‌دادند، اما هم‌اینک این کار به صورتی خشک و جدی و تنها در قالب کاری مستند صورت می‌گیرد.

باتوجه به تعداد رو به افزایش نویسندگان و کتاب‌ها، معلوم است که نقد ادبیات کودک و نوجوان، علاوه بر خود ادبیات این حوزه، مراحل تغییر و تحول را پشت سر می‌گذارد و کیفیت زیبایی‌شناسی متن اثر و میزان خلاقیت آثار، کمابیش مورد توجه قرار گرفته است.

نیازهای خوانندگان نسل جوان و میزان اهمیت این حوزه، باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. باید بدانیم که این ادبیات، برای برآورده ساختن نیازهای آموزشی، زیبایی‌شناسی و اخلاقی مخاطبانش، زمینه مناسبی فراهم می‌کند؛ همان کسانی که جامعه هشیار، تحصیل کرده و مردم‌سالار آنی را خواهند ساخت.

زندگی روزمره و محل بازی نوجوانان توصیف می‌کنند؛ نوجوانانی که فلسفه زندگی‌شان «امروز را خوش باش؛ بی‌خیال فردا» است و با هر چیزی با رویکرد «برایم مهم نیست»، «خونسرد باش»، «زندگی مسخره بازی است و بس» و... برخورد می‌کنند. باید توجه کرد که شکوفایی اخیر رمان، به عنوان یک گونه ادبی، از علایق نویسندگان برای نگارش داستان‌های کوتاه رئال یا فانتزی چیزی کم نکرد. داستان‌های کوتاه حاضر مدرن هستند، به یک معضل و مشکل می‌پردازند و تنها در موارد بسیار نادر از عناصر فانتزی بهره می‌گیرند. امروزه داستان‌های کوتاه فانتزی و نیز افسانه‌ها را بیشتر «گروزدانا اولویچ» (Grozdana Olujic)، «ولمار یلکوویچ» (Velmar Jankovic)، «دراگان لاکیسوویچ» (Dragan Lakicevic) و «تیودور روسیچ» (Tiodor Rosic) می‌نویسند. در نظر این نویسندگان، ادبیات کودکان بیشتر در حیطه افسانه و خیال جای دارد.

همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، گونه مربوط به پیشرفت‌های فن‌آوری و اختراعات علمی - داستان‌های علمی - تخیلی - به جایگاه قابل توجهی در ادبیات کودک و نوجوان صربستان ندارد. «وویا کاریچ» (Voja Caric) و «سه دو ووکوویچ» (Cedo Vukovic)، تعدادی اثر فانتزی نوشته‌اند و از عناصر فولکلور هم بهره‌گرفته‌اند، اما نمی‌توان آثارشان را جزء داستان‌های کاملاً علمی - تخیلی طبقه‌بندی کرد. فقط «دوسیکا لویکیچ» (Dusica Lukic) موفق شد مطابق با معیارهای موجود ادبی جهان، دو کتاب موفق در زمینه ادبیات علمی - تخیلی منتشر کند. نمایش‌نامه‌های گروه سنی کودک و نوجوان در ادبیات صربستان، بیشتر از طریق رسانه‌ها - رادیو و تلویزیون - در دسترس مخاطبان خود قرار می‌گیرد. تعداد زیادی از نویسندگان، متن‌های ادبیات عامیانه را برای رادیو، تلویزیون و تأثیر

در همین ایام، تعدادی از نویسندگان سستی حس کردند که مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. آن‌ها قادر نبودند با نویسندگان نسل جوان که پایبند نظریه بازی و سرگرمی بودند، زبان مشترکی پیدا کنند که حاصل این امر، جدایی آرا و عقاید این دو گروه بود

با آثار «برانیسلاف نوسیچ» (Branislav Nusic)، «ولاستا پتکو ویچ» (Vlasta Petkovic) و «سیمو کوکیچ» (Simo Cucic) منتشر شد و تازه پس از جنگ جهانی دوم بود که باز هم رمان چاپ شد. رمان‌های مدرن، در طول دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰، برای نخستین بار منتشر شدند و یکی از بهترین چهره‌های این حیطه، «ولادیمیر استوژسین» است. از دیگر نویسندگان رمان مدرن، می‌توان به «گراذیمیر استویکوویچ» (Gradimir Stojkovic)، «میلنکو ماتیک» (Milenko Maticki)، «اسلو بودان استانیسیچ» (Slobodan Stanisic) و «وسنا آلسکیچ» (Vesna Aleksic) اشاره کرد.

مسائل اصلی موردنظر این قشر از نویسندگان، از تجارب دوران کودکی در شهر ریشه می‌گیرد. آن‌ها فضای شهر را به عنوان مکانی برای گذراندن